

## MAROSSY ALFONZ OFM

### Cluny szerzetesi élete Szent Gellért korában

Vilmos, Aquitánia hercege 909-ben vagy 910-ben<sup>1</sup> a burgundiai Clunyben jelentős birtokot ajánlott fel Berno apát (910–927) és tizenkét szerzetese számára. Az új alapítás nem az akkoriban szokásos szellemet kívánta képviselni, hanem azt megreformálva az eredeti benedeki regulához akartak itt visszatérni. A réform központi gondolata, hogy a monasztérium a világi hatalomtól független legyen, szorosan kapcsolódjon Szent Péter trónjához, a mindenkori pápához. 927-ben, Odo (927–942) apátságának első évében<sup>2</sup> szentelte fel a templomot (Cluny I.) – melyet Szent Péter és Pál apostolok oltalmába ajánlották – a mâconi püspök, azonban mind ez, mind pedig a monostor hamarosan kicsinek bizonyult.<sup>3</sup> A véglegesnek szánt építkezést 948-ban kezdték meg az újabb templommal, majd 955-től a monostor kialakításával folytatták. A templom fölszentelésére 981. február 14-én került sor, a rendház pedig Szent Odilo apát<sup>4</sup> idejében 1040-ben készült el. Ezt az állapotot Cluny II. néven jelzik.

Szent Odilo hosszú apátsága (994–1048) alatt a clunyi monostor folyamatosan gyarapodott. Az apát tekintélyét Európa-szerte elismerték. Császárok és királyok fordultak hozzá, különösen diplomáciai ügyekben kérték közvetítésre. Szent István király is kapcsolatban állt vele. Ismert a levél, melyben Odilo választ küld István királynak, a kért ereklyék ügyében.<sup>5</sup> Bár az irodalom kiemeli Szent István buzgó ereklyetiszteletét, de joggal feltételezhetjük, hogy nemcsak saját magá-

---

<sup>1</sup> Cluny alapításának hagyományos dátuma 910. Guy de Valous 1953-ban 909. szeptember 11-re datálta. A különböző dátumokról és számításokról ld. Conant 34., 57. jegyzet. A *Szentek élete* 2. kötetében (főszerk. Diós István, Bp., 1988.) Szent Odo apát életrajzában (592) 909. szeptember 2-a szerepel.

<sup>2</sup> Conant 52. Életrajzát ld. *Szentek élete* 2. 592–594. p.

<sup>3</sup> A templom alapterülete kb. 10×35 m volt.

<sup>4</sup> Életrajzát ld. *Szentek élete* 2. 18–19. p. Halálának napjaként itt 1049. január 1. szerepel, Conant 135. szerint 1048. december 31.

<sup>5</sup> Ijjas Antal: *Szentek élete* 2. Bp., 1968, 21–22. p.

nak, hanem a Magyarországon épülő templomok javára is kérte az ereklyét. Cluny szerepét tekintve, feltételezhető, hogy Szent Gellért is ellátogatott Clunybe mint bencés szerzetes s mint István tanácsadója, bár források erről nem állnak rendelkezésünkre.

A következő apátot, Szent Hugót<sup>6</sup> (1049–1109) fiatalon, 25 éves korában választották meg. Apátsága alatt teljesedett ki a clunyi kongregáció hierarchikus szervezete, melyhez nagyszámú monostor tartozott. Hugó az 1070-es évek végétől mind a kolostort, mind pedig a templomot átépíttette és megnagyobbíttatta.<sup>7</sup>

### **Cluny liturgikus tere**

1040-re elkészült a monasztérium, vagyis Cluny II. A méretek megadásában sokat segít, hogy már Szent Gellért idejében több száz szerzetes élt itt. Az itt látható egységes épületrendszer jól elhatárolható részekre osztható. Külön területe van a monachusoknak, vagyis a pappá szentelt szerzeteseknek, akik minden napja a liturgia gyakorlatára és a kolostor-szövetség irányítására koncentrálnak, ők közvetlenül a templomhoz kapcsolódva élnek. Származás tekintetében főleg nemesi családokból kerülnek ki.

Külön területe van a noviciátusnak, saját kerengővel és épületrendszerrel. Saját élettere van a laikus testvéreknek is, hogy ne zavarják a többieket. Kiemelt szerepük van a rend építkezéseiben, a szerzetesek kiszolgálásában és a szegények ellátásában, minden munkát ők végeznek. Egyszerűbb kézműves, paraszti családokból származnak. Munkájuk miatt részleges felmentést kaptak az officium végzése alól. Figyelemre méltó, hogy a laikus és pap szerzeteseket külön temetőben temették el.

Az ideérkező magas rangú vendégek számára a kerengőhöz kapcsolva alakítottak ki szállásokat. Cluny azonban a zarándokok és szegé-

---

<sup>6</sup> Életrajzát ld. Szentek élete 2. (főszerk. Diós István) Bp., 1988, 241-242. p.

<sup>7</sup> Dolgozatomban csak Szent Gellért korával foglalkozom, ezért Cluny III. elemzésére nem térek ki. A hatalmas templom egyébként teljesen csak 1131-re készült el. Hosszú ideig Európa legnagyobb temploma volt: kb. 77×187 m.

nyek számára is mindig nyitva állt. Ispotályt kínáltak a betegeknek, klauzúrán kívül negyven férfi és harminc női szállást tudtak biztosítani három napra. A szegényekkel való törődést mutatja az 1033-ban felépülő éhínség enyhítése, amikor Odilo apát elrendeli kincseik értékesítését.<sup>8</sup>

Jelentős változásokon megy át a templom belső tere és elrendezése Cluny I.-hez képest. Cluny II. 60 méter hosszú és 23 méter széles háromhajós, három apszisos, keresztházás, nyugati előcsarnokos templom. Déli oldalán helyezkednek el a kolostorépületek összefüggő szárnyai, kelet felé pedig a Mária-kápolna. A templom belső tere jól elhatárolt részekre osztja a liturgiában résztvevő, vagy azt szemlélő személyeket.

Az előcsarnok, melyet Cluny-ben galileának neveznek, kialakításában követi az ókeresztény idők térképezését. Itt helyezkednek el a világi hívek – hogy ne is zavarják a templomban végzett liturgiát –, akik megfelelő alkalmakkor a hosszházba is bejuthatnak. Ekkor még nem alakítottak ki ülőhelyeket, hanem állva vagy térdelve vettek részt a hívek a liturgián.

A templomhajó a laikus testvérek és egyes alkalmakkor a nép elhelyezésére szolgál. A nyilvános szentmiséket a népoltáron (Szent Kereszt-oltáron), a fogadalmi vagy szándék miséket a mellékoltárokon végezték. A hajó egyúttal a Róma városi liturgiára jellemzően stációs misék végzésére is alkalmas volt, melyet a Kereszt-oltáron kezdtek, majd körmenetben átvonultak a káptalani főoltárhoz és ott folytatták a felajánlást. A szerzetesek egyéb liturgikus mozgásokra is használták ezen területeket.

A papi kórus a hajóból egészen az apszisig nyúlik. A négyzetben helyezkedtek el a szerzetesek, tőlük nyugatra az öregek és betegek.<sup>9</sup> A kórus körülhatároltsága és elszigeteltsége egyre jobban nő és ezt a formát megőrzi Cluny harmadik templomában is, ahol kb. 2-3 méter

---

<sup>8</sup> Heinrich J. B.: *Kolostorok a történelemben.* (Ford: Karcsú Antal Arzén) Vác, 1866, 111. p.

<sup>9</sup> *Lexikon des Mittelalters.* II. München–Zürich, 1983, 2192. p.

magas fal veszi körül, amely U alakban nyitott a szentélyre, s a népoltár felé egy kapuval rendelkezik. A hívek már nem láthatják a szerzeteseket, csak a dicséret hangját hallhatják. Itt helyezkedik a káptalani főoltár is, mely baldachinnal van lefedve. Az apszis kialakítására jellemző, hogy a főoltáron kívül több mellékoztárt is elhelyeztek benne. Ezeknek az oltároknak speciális liturgikus szerepük volt a *missa matutina* végzése során.<sup>10</sup> A főapszis mennyezetén az Ítéző Krisztus ábrázolása volt látható, angyalok és kerubok körében. Az északi oldalon elhelyezett kápolnában őrizték az Oltáriszentséget. Ebben a korban még nem terjedt el a tabernákulum használata.

Bár a templom díszítettségéről nem maradtak fent emlékek, de feltehetően erre is helytállóak Szent Bernát korholó szavai: „Szép festmények, különféle domborművek, mindegyike arannyal díszítve, szép és értékes palástok, tarkán hímzett szép szőnyegek, szép és értékes ablakok, zafírral díszített üvegedények, arannyal hímzett csuklyás köpenyek és miseruhák, drágaköves aranykelyhek, a könyvekben arany-betűk. Mindezeket nem nélkülözhetetlen szükséglet igényli, hanem a szemek kívánsága.”<sup>11</sup>

### Cluny liturgikus gyakorlata

Liturgia alatt értjük az istentisztelet, az *Opus Dei* gyakorlatát, amely a belső tisztelet külső cselekvésben legtöbbször közösségben megnyilvánuló formája. Célja Isten dicsőítése és imádása mellett a másik ember megszentelése is. A liturgia gyakorlatának nemcsak az imádságok, hanem a liturgikus tér díszítése, kialakítása és az abban végzett mozgások is részei. Azonban ki kell emelni, hogy a külső és belső istentiszteletnek összhangot kell találni minden hívő ember életében.<sup>12</sup> A középkori ember életét teljességgel átszötte a liturgia, a munkát megszentelő imádságban, az új vetés megáldásában erre figyelhetünk fel. Így nem csak a szerzetesek sajátja a liturgiába foglalt élet.<sup>13</sup> A clunyi szentmisék

<sup>10</sup> Jungmann, Josef Andreas: *Missarum sollemnia*. I. Wien, 1952, 269. p.

<sup>11</sup> Clairvaux-i Bernát: (Id. Felhasznált irodalom), 278. p.

<sup>12</sup> Mihályfi Ákos: *A nyilvános istentisztelet*. Bp., 1933, 4. p.

<sup>13</sup> *A Szent Liturgia*. (Ford.: Barsi Balázs), 51. p.

és imaórák a Róma városi liturgiát követték, de egyben gazdagították gallikán liturgiával is.<sup>14</sup> Clunyben a szerzetesek a reform szellemében a liturgiát és a felebarát szeretetét helyezték középpontba. Feladatuknak tekintették, hogy szüntelenül dicsőítést zengjenek: „Istennek, *aki a királyok Királya, s az Úr Krisztusnak, aki a Király.*”<sup>15</sup> Ennek a feladatnak a teljesítésére törekedtek, amikor a kétkezi munka, az elmélkedés, és a csendes idő háttérbe szorult a liturgia gyakorlataival szemben.

Szent Benedek meghatározza a testvérek számára Regulájában a zsolozsmák rendjét, idejét, a zsoltárok számát és az elhangzó imák sorrendjét.<sup>16</sup> Elkülönít hét nappali imaórát: laudest, primát, terciát, sextát, nonát, vesperást és completoriumot. A zsoltáros szava vezeti Benedeket: „Napjában hétszer mondok dicséretet neked.”<sup>17</sup> Ezenkívül az éjjel nyolcadik órájában is „keljünk föl magasztalásra”<sup>18</sup> – ez a matutinum, amely szorosán összefügg a laudessel, vagyis a reggeli dicsérettel. Ennek kerete adja meg a szerzetes mindennapjait, átszöve és meghatározva imaéletének alapjait. Illő viselkedést is javasol a szerzeteseknek, hogy ne feledkezzenek meg istenfélelemben szolgálni és mindent megtenni, hogy „szívünk megegyezzék a szavunkkal.”<sup>19</sup>

Clunyben mintegy a regula kiegészítéseként szokásgyűjteményben, *consuetudines*-ben<sup>20</sup> szabályozták a mindennapok gyakorlatát, például a zsolozsma – az Opus Dei – beosztását is. Szent Bernát egyik írásában egy Clunybeli szerzetes egy ciszterci szerzetessel vitatkozik. A ciszterci így vall életformájukról: „És amiként a ti rendetek tevékeny, mert a becsületes munkát választotta magának Mártával, akként a miénk szemlélődő, mivel Máriával együtt a szent nyugalmat választotta magának, és mivel Krisztus

---

<sup>14</sup> *Lexikon des Mittelalters*. II. München–Zürich, 1983, 2191. p.

<sup>15</sup> *Magyar Katolikus Lexikon*. II. Bp., 1996, 258. p.

<sup>16</sup> Reg. 8–18.

<sup>17</sup> Zsolt. 118, 164.

<sup>18</sup> Reg. 16.

<sup>19</sup> Reg. 19, 3

<sup>20</sup> Kassius Hallinger (ed.): *Consuetudines Cluniacensium antiquiores cum redactionibus derivatis*. In *Corpus Consuetudinum Monasticarum*. Tomi VII, pars altera. Siegburg, 1983.

tanúsága szerint ő választotta a jobbik részt, nem kételkedem abban, hogy a mi rendünk érdemesebb a tiéteknél.<sup>21</sup> A szemlélődő élet sikerre számíthatott abban a korban, amikor az ezredforduló közeledtével, jelenvalónak érezték Krisztus második eljövetelét és ítéletét a világ fölött. Szüksége volt a kor emberének egy olyan háttérre, ami nyugalmat jelentett számára, hogy ő mindent megtett és nyugodtan állhasson az Úr színe elé. Ilyen háttérrel jelentettek a kolostorok, ahol biztosítva látta az imádságot lelki üdvéért, vagy ha anyagiakkal nem volt képes támogatni a szerzetet, akkor is a zárandoklatokkal eljuthatott a szent helyekre és imádkozhatott a szentek sírjainál.<sup>22</sup>

Benedek regulájában bölcs mérséklettel és előrelátással választja meg az ima és munka – „ora et labora” – összhangját. Hiszen éppen a munka háttérbeszorulása az imával szemben válik a hanyatlás fő tényezőjévé. A clunyi szokások Gellért idejében napi gyakorlatban és fejlődésben voltak, még alig kerültek írásbafoglalásra, valóban szokásokról beszélhetünk. A napirend lényeges részeit a mellékelt táblázat mutatja be.

Nézzük meg tehát, miként teltek a szerzetesek hétköznapijai a regula és a *consuetudines* alapján. Az éjszakai imaóra, a matutinum elvégzésére az éjszaka közepén 12 és 2 óra között, „az éjnek nyolcadik órájában”<sup>23</sup> keltek fel. A zsolozsma kezdete és rendje teljesen igazodik a regula előírásaihoz.<sup>24</sup> Hozzá kapcsolódott rövid szünettel („mely alatt a testvérek kimehetnek természeti szükségletükre”<sup>25</sup>) a Laudes, vagyis a reggeli dicséret. A *Consuetudines* szerint „október első napjától egészen november első napjáig a matutinum után térjenek vissza a testvérek fekvőhelyükre. Ezután, ha a templom őre látja, hogy virrad, akkor jelezen kisebb hangjelzéssel és menjenek a testvérek a templomba

<sup>21</sup> Párbeszéd 277–278. p.

<sup>22</sup> Duby, Georges: *A katedrálisok kora*. Bp., 1984, 59. p.

<sup>23</sup> Reg. 8.

<sup>24</sup> Reg. 8–11.

<sup>25</sup> Reg. 8. A *Consuetudines* nem is említi külön a Laudest.

minden késelem nélkül. Akkor énekeljék a primát, a hét bűnbánati zsoltárt<sup>26</sup> és a litániát leborulva.<sup>27</sup>

A prima már napközi imaóra, így a zsoltározás rendjében és az elhangzó imákban azonos a tertiával, sextával és nonával. Ezután ismét visszavonulhatnak. „A prima után egyetlen testvérnek sem kell fölvennie saruját, csak akkor, ha hetes a konyhán vagy a pincében... Ha pedig valaki a órának megfelelő misét akar énekelni, egyedül énekelje. A gondnok azonképpen igyekezzék, hogy víz és bor és más, az isteni szolgálathoz szükséges dolgok a sekrestyében elő legyenek készítve.”<sup>28</sup> Meg kell jegyezni, hogy a laikus testvérek csak néhány közös imaórán vettek részt, hogy munkájukat is el tudják látni.

A tertia közeledtére rövid hangjelzéssel ébresztették a testvéreket. Késelem nélkül fel kellett kelniük, a testi szükségletek elvégzése, majd kezük és arcuk megmosása után a templomba vonultak, ahol saját imádságaikat, könyörgéseiket végezték. „Hasonlóképpen cselekedjenek a gyermekek is.” Az ór hangjelzésére három közös könyörgést végeztek, majd az oltár elé középre vonultak, meghajoltak és visszatértek a helyükre. Kisebb hangjel következett, ezután énekeltek a tertiát majd kezdetét vette a reggeli mise. Ebben a misében (missa matutina) volt szerepe a szentélyben elhelyezett mellékoltároknak.<sup>29</sup>

Ezt követően a *capitulumot* tartották, vagyis a káptalanterembe vonultak, ahol a regula, vagy szabályzat egyes részeit olvasták fel a közösség előtt. Utána öt előre meghatározott zsoltárt énekeltek s a sextáig minden szerzetes a saját köteletségét végezte. Ekkor nyílt mód a nap első étkezésére is.<sup>30</sup>

---

<sup>26</sup> Zsolt. 6. 2. 37. 50. 101. 129. 142.

<sup>27</sup> Consuetudines Cluniacenses Antiquiores 3.: De intervallo post matutinum et de prima. Ez az a litánia, melyet az Egyház egyébként a vezeklők visszafogadásakor végzett. Clunyben ez a bűnbánat napi közösségi formája.

<sup>28</sup> Consuetudines Cluniacenses Antiquiores 5.: De oboedientariis et de missis privatis.

<sup>29</sup> Consuetudines Cluniacenses Antiquiores 6.: De tertia et missa matutinali.

<sup>30</sup> Consuetudines Cluniacenses Antiquiores 7.: De capitulo. Capitulum: Joseph Braun, *Liturgisches Handlexikon*. Regensburg, 1924, 59. p.

A sexta után teljes csendnek kellett lenni, amíg a gyermekek be nem vonultak a templomba. Szerdán és szombaton ugyanis ekkor végezték a novíciusok és gyermekek bevonásával a templomi körmenetet. Elöl kereszttel és szentelt vízzel két novícius ment, utána a schola, antifónákat és litániákat énekelve.

Amikor elérkezett a nona ideje, az őr ismét jelzést adott. A templomban könyörgésekkel kezdték, majd egy gyermek fennhangon litániát mondott. Ezt a nagy mise követte.<sup>31</sup> Nona után étkezés következett.<sup>32</sup>

Az étkezések alatt olvasmányok hangzottak el. A vecsernyét alkotkor, a completoriumot szürkület beálltával kezdték a regula alapján, ezt követően a testvérek nyugovóra tértek.

A napi Officium végzésére Benedek előírta, hogy egy hét alatt mondják el a 150 zsoltárt (ma négy hétre elosztva végezzük). Clunyben akadtak napok a téli időszakban, amikor 215 zsoltárt mondtak el egy nap.<sup>33</sup> A szerzetesek mind a 150 zsoltárt kívülről tudták. A zsolozsmát lépcsőzetes stallumokban ülve végezték, a lektorok a karingben középen felolvasták az olvasmányokat, egyes részekhez látványos körmenteket is kötöttek. Clunyben különösen próbálták kiemelni, dramatizálni az eseményeket, amelyeket utóbb Szent Bernát kritizált: „*Körben járó hajlongásaitokat pedig, és a kórus közepén teljesen hajlott háttal végzett vonulásaitokat a mi rendünk, mint babonásokat és illetleneket, elvetette.*”<sup>34</sup> A liturgia végzésében pótolhatatlan szerep jutott a gyermekeknek is, akik gyakran énekeltek, és amikor a szerzetesek pihenni tértek, ők folytatták az istendicséretet.

---

<sup>31</sup> *Consuetudines Cluniacenses Antiquiores* 11.1.: De processione feriae quartae et sextae.

<sup>32</sup> *Consuetudines Cluniacenses Antiquiores* 10.: De missa maiore, de nona, de refectioe.

<sup>33</sup> *Dictionary of the Middle Ages*. Vol. 3. New York, 1983, 476. p.

<sup>34</sup> Párbeszéd 282.



Cluny mindennapjairól szélsőségesen aszketikus kép él az emberekben, mint ezt pl. Szerb Antalnál is megtalálhatjuk.<sup>35</sup> A bencés regula szerint a sexta és a nona után lehet étkezni.<sup>36</sup> Clunyben az intenzívebb *Opus Dei* bőségesebb étkezéssel egyensúlyozták. Így érvel a cluny-i szerzetes: „A szent atyák ezen regulái nem felelnek meg a jelenkori szerzetesek gyengeségeinek, mivel ezek teste törekenyebb annál... Mi ugyanis csak két rendes fogást fogyasztunk, és azt amit olykor két-két szerzetes szeretetből ad egymásnak, nem tekintjük külön fogásnak.”<sup>37</sup>

*Consuetudines*ben szabályozzák a mosakodás rendjét is, külön gondot fordítva arra, hogy legyen időben meleg víz a dormitóriumban és szabályozzák a kór gyógykezelésének, az érvágásnak idejét és módját, melyet csak az apát engedélyével végezhetnek el. Ennek szakszerű leírását szintén megtaláljuk a *Consuetudines*ben (ld. a tanulmány végén).<sup>38</sup>

## Hanyatlás

Mi lehet az oka, hogy eme rendezett és Isten dicsérete köré épített élet mégis hanyatlásnak indult? Hiszen ezt írja Petrus Damiani Clunybe Hugó apátnak: „Paradicsomot láttam, amelyet a Szentírás négy folyama öntöz, és lelki erények árasztják el. Egy kertet láttam, ahol a gyönyörű rózsák és liliomok minden fajtája megtermett, illatszerek és fűszerek édes illata áradt, úgyhogy a Mindenható elmondhatja róla: »Lám, Fiam illata olyan, mint a termékeny föld illata, amit az Úr megáldott« (Gen. XXVII:27). És mi másnak nevezhetem Cluny monostorát, mint Isten mezejének, ahol a szeretetben élő szerzetesek oly nagy csoportja található, mint égi vetés termése? A földet szent ta-

---

<sup>35</sup> „Egy olyan aszkétikus hullám indul el innen, amelyhez képest a IV. és V. századi remeték aszkétizmusa enyhe és barátságos.” Szerb Antal: *A világirodalom története*. Bp., 1941, 206–207. p.

<sup>36</sup> „...két főtt étel elég legyen minden testvérnek, de ha lehet valahonnan szerezni gyümölcsöt vagy friss zöldségfélét, adjanak harmadik fogást is.” Reg. 39.

<sup>37</sup> Párbeszéd 281.

<sup>38</sup> *Consuetudines Cluniacenses Antiquiores* 8.: De minorum et puerorum pulmentis. 9.: De intervallo inter mixtum et missam. 11.: De sanguinis minutione.

nácskozás gyomlálja, és égi szózat magjaival van bevetve. A szellemi gabona termését itt gyűjtik be az égi csűrökbe.”<sup>39</sup>

A XIII. századig a folyamatos növekedés megtorpan és hanyatlásnak indult a clunyi kongregáció. Legszembetűnőbb jele a számbeli csökkenés. Ennek okai több szálon is futnak: a túlzásba vitt liturgia („rutinos liturgia”) nem volt jó hatással a szerzetesi életre. A közösségekben elősegítette a személy passzivitását. A zsolozsma elsődlegessége mellett a szerzetesek nem igénylik az elmélyedést, elmélkedést, a fizikai munkát, s nincs is idejük erre.

Az irányítévesztés riasztó jelzője, hogy a clunyi szerzetesek teológiai tevékenysége csekély, pedig az eredeti benedeki regula jelentős időt hagy a szellemi munkára.<sup>40</sup> Veszélybe került a szegénység is, mert az apátok egyre előkelőbbek lettek, és a közösség is mind arisztokratikusabbá vált. A függetlenség eredeti eszméje is fokozatosan eltorzult, a mindenkori hatalom befolyása alá került az apátválasztás és a monasztérium belső élete is. A 17. századra jövedelmük 2/3-a a francia királyi udvarba vándorolt. Jellemző, hogy 1627-ben Richelieu bíboros lett Cluny apátja. 1790. február 13-án a francia forradalom alkotmányozó nemzetgyűlése a már csak húsz szerzetest számláló monasztériumot feloszlatta, államosítja, majd eladja egy vállalkozónak, aki kőbányának használta az épületek túlnyomó részét. Ma már csak néhány épület áll a kolostorból, a templomból (Cluny III.) pedig a kereszthajó déli oldala.<sup>41</sup>

---

<sup>39</sup> PL 144, 374 (Ep. VI, 4).

<sup>40</sup> Söveges Dávid: *Fejezetek a lelkiesség történetéből*. Pannonhalma, 1993, 39. p.

<sup>41</sup> *Magyar Katolikus Lexikon*. II. Bp., 1996, 257. p.

IMAÓRA	IDEJE	BENEDEK SZERINT IMÁDSÁGOK RENDJE	CELUNYI SZOKÁSOK SZERINT KÖZNAP	MEGJEGYZÉS
Matutinum Éjszakai imaóra	Téli időben: éjnek nyolcadik órájában (24-2 óra között)	„Nyisd meg Uram ajkamat”, Zsolt. 3; Dics; Zsolt. 94; Him; 6 Zsolt. + Ant Olv. + Resp.; 6 Zsolt. + All.; Apos- toltoktól 1 Olv. könyv nélkül; Vers; Kyrie <sup>42</sup> Fennmaradt időt lelkiolvasmányok olvasására hasznáják <sup>43</sup>	Lelki olvasmányok, majd vonuljanak a Mária oltárhoz a reggeli dicséret elvégzéséhez (Karácsony)	
	Húsvétól- november elsejéig: úgy végezzék, hogy rövid szünet után kezdődjék a reggeli dí- cséret	3 olvasmány helyett 1 az Ószövetségéből könyv nélkül. <sup>44</sup>		
Laudes Reggeli dicséret	Hajnalban	Zsolt. 66.; 2-2 Zsoltár; Kant.; Olv.; Resp; Himn; Vers; Benedictus; Kyrie, Befejezés + Miatyánk <sup>45</sup>		Nem maradhat el a végén a Miatyánk- „egymásnak okozott nehézségek tövise miatt” <sup>46</sup>
			Október 1. – no- vember 1. között lefekhetnek, saját olvasmányok	

<sup>42</sup> Reg. 9.

<sup>43</sup> Reg. 8.

<sup>44</sup> Reg. 10.

<sup>45</sup> Reg. 16–17.

<sup>46</sup> Reg. 13, 5

IMAÓRA	IDEJE	BENEDEK SZERINT IMÁDSÁGOK IDEJE	CLUNYI SZOKÁSOK SZERINT KÖZNAP	MEGJEGYZÉS
Prima	napfelkelte (munka előtt)	Napközi imaórák:	+7 bűnbánati zsoltár, leborulás az oltár előtt, litánia +magánmisék	
			Ébresztő, mosakodás, templom; 3 könyörgés, leborulás az oltár előtt középen	
Tertia	9 óra	„Istenem, hallgass hívásomra”; 3 Zsolt; Olv; Kyrie, Könyörgés <sup>47</sup>	+ reggeli mise időszaknak megfelelően	
			Káptalani olvasmányok étkezés	
Sexta	dél körül			
			Teljes csönd, litánia, vagy körmenet <sup>48</sup> , nagy mise étkezés	
Nona	3 óra			
			Étkezés, pihenés	
Vesperas Esti dicséret	alkonyatkor	4 Zsolt + Ant.; Olv; Resp; Himnusz; Vers; Magnificat; Kyrie; Miatyánk, Áldás		
			Pihenés, érvágás előljárói engedély	
Completorium	lefekvés előtt	3 Zsolt; Him; Olv; Vers; Kyrie; Áldás		

<sup>47</sup> Reg. 17.

<sup>48</sup> Szerdán és pénteken: Kyrie; Miatyánk, bűnbánati zsoltár; könyörgések a bűnökért; körmenet indul; 1. novicius szentelt vizet, másik keresztet, scola utána, antifónák és litániák énekelve.

**Felhasznált irodalom**

- Clairvaux-i Bernát: Párbeszéd egy clunyi és egy cisztercita szerzetes között.  
In *Az égi és a földi szépről*. Bp., 1988., 275–284. p.
- Conant, Kenneth John: *Cluny. Les églises et la maison du chef d' ordre*. Mâcon, 1968.
- Duby, Georges: *A katedrálisok kora*. Bp., 1984.
- Félegyházy József: *Az egyház a korai középkorban*. Bp., 1967.
- Heinrich, J. B.: *Kolostorok a történelemben*. Vác, 1866.
- Ijjas Antal: *Szentek élete. II*. Bp., 1968.
- Jungmann, Josef Andreas: *Missarum sollemnia*. Wien, 31952.
- Kassius Hallinger OSB ed.: *Consuetudines Cluniacenses antiquiores cum redactionibus derivatis*. In *Corpus Consuetudinum Monasticarum*. Tomi VII, pars altera. Siegburg, 1983.
- Magyar Katolikus Lexikon*. Bp., 1996.
- Marosi Ernő: *A román kor művészete*. Bp., 1971.
- Mihályfi Ákos: *A nyilvános istentisztelet*. Bp., 1933.
- Söveges Dávid: *Fejezetek a lelkiség történetéből*. Pannonhalma, 1993.
- Szent Benedek Regulája*. (Ford.: Söveges Dávid.) Pannonhalma 2, 1993.
- Szentek élete II*. Bp., 1988.